

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ХАОСУ В ФІЛОСОФІЇ ПОСТМОДЕРНУ ТА НАУЦІ ПОСТ-НЕ-КЛАСИКИ: ГРА СЕНСУ ТА НОНСЕНСУ

Гончаренко К. С.

ВСТУП

Майже протягом всієї історії людства – хаос виступав предметом цікавості науковців, філософів, художників чи режисерів. Його об'єктивували, персоналізували та виводили в розряд загадкових феноменів.

Саме поняття хаос / *χάος* / «безодня» як похідне від *χαίνω* / «розверзтись» має чимало похідних тлумачень. Його визначають і як зяяння, і як простір, що вільний від будь-якої форми. Латиномовне поняття *chaos*, походить від *cha*-відповідає дієслову «роззявати». І вже за цим уява може малювати зображення деякого монстра, що роззяває свою пащу в готовності будь-що поглинути. Оскільки, в більшості, навіть міфологічних наративів, хаос несе негативну смислову конотацію.

Отже, якщо взяти до уваги ще давньогрецьку міфологію, то *Хаос* виступає первинною точкою становлення Всесвіту, що *передуює появі впорядкованого космосу*. Це не просто безлад чи невпорядкованість у сучасному розумінні, а скоріше безодня, порожнечка, з якої все в подальшому виникає. Хаос – це абстрактна сутність, що втілює первозданну темряву та неструктурований простір. Всесвіт вивергається Хаосом оскільки в ньому є неосяжна сила творення. В міфологічному контексті ми знаходимо і те, що хаос виступає як деякий принцип становлення. Власне цей аспект і було вихоплено сучасниками, які й дотепер, у переважній своїй більшості, зводять хаос до безладу та невпорядкованості.

Згідно з Гесіодом, який у своєму творі «Теогонія»¹ звертається до реструктуризації в походженні богів, Хаос був першим елементом буття, що існував до появи інших богів і сил природи. З нього послідовно виникли перші божества: Гея / Земля, Тартар / підземна безодня, Ерос / божественне кохання, що породжує життя, а також Ереб / темрява і Нікс / ніч. Таким чином, Хаос став відправною точкою для створення всього

¹ Гесіод і його твори. Теогонія (Походження богів). Зібрання творів Івана Франка: У 50 т. Київ, 1977. Т. 8. С. 314–342.

сущого, джерелом всіх початків. Символічно Хаос відбиває процес переходу від неупорядкованого стану до гармонії, де світобудова набуває форми завдяки взаємодії різних божественних сил.

В самій міфології Хаос символізує одночасно і руйнування, і потенціал для творіння. Без цієї первинної порожнечі неможливо було поява впорядкованого світу, що робить його ключовим елементом у розумінні давньогрецької картини всесвіту. В міфі ж (та й не лише в ньому), хоч би як він не був побудований, хаос постає як щось упорядковане, а нісенітниця / безглуздя / нонсенс миттєво набуває сенсу. Хаос не був героєм міфів, хоча його роль була ключовою. Він уособлював собою неупорядкований початок всього суцього, який потрібно було подолати, щоб створити гармонію². Будь-який міф де наявний Хаос символізує ідею переходу від хаотичного стану до організованого світу, де кожна сила займає своє місце. Цей процес часто пов'язують із боротьбою богів (до прикладу, олімпійські), які встановили порядок, перемігши титанів та інші хаотичні сили. Таким чином, Хаос залишається не лише початком всього, а й постійним нагадуванням про те, що за порядком завжди ховається потенційна загроза повернення до первозданної темряви.

Поряд з міфами, де Хаос виступає незримим предметом боротьби та подолання є й такі, які уособлюють хаос в самих богах³ і зрозуміти їх «хаосність» можна лише через схоплення його виявів.

До прикладу, в скандинавській міфології таким уособленням хаосу є бог Фенрір. Гігантський вовк із скандинавської міфології, є одним із найяскравіших уособлень хаосу як руйнівної сили. Син Локі, бога хитрощів і підступності, і велетки Ангрбоди, Фенрір втілює собою неприборкану силу природи, яка загрожує порядку богів та самого існування світу. Його образ символізує не лише фізичну міць, а й неминучість кінця останньої битви, де старий світ впаде, щоб дати початок новому. Фенрір викликав страх у богів Асгарда. Вони бачили в ньому потенційну загрозу, адже пророцтва говорили, що він стане причиною загибелі Одіна, отця богів. Його історія нагадує про те, що навіть наймогутніші системи та правителі не можуть повністю контролювати природу хаосу, вона знаходиться поза межами влади. Він символізує сили, які перебувають за межами людського розуміння та контролю, і є нагадуванням про крихкість порядку у світі, де все рано чи пізно повертається до свого первісного стану. Тут, на контекст міфології можна накласти трансформоване старозавітне; «З хаосу ми вийшли і

² Овідій. Метаморфози. Київ, Апріорі, 2023. 520 с.

³ Кемпбелл Дж. Тисячолікий герой. Київ, Terra Incognita, 2020. 430 с.

в хаос повернемося»⁴. Чи ніцшеансько-дельозівське «повернення» / *répétition*. Щодо Фенріра, то не можливість контролю сил хаосу виявляється навіть на прикладі пасажів з його життя. Знаючи пророцтво та остерігаючись аби воно не справдилося, Фенріра ще вовчепом намагалися стримати, використовуючи ланцюги, створені ковалями, але Фенрір легко розривав їх, ніби вони були зроблені з павутини. Лише завдяки хитрощам та магії було створено нерозривні кайдани – Глейпнір, сплетені з дивних та неможливих матеріалів: звуку котячих кроків, жіночої бороди та коріння гір. Щоб обдурити вовка, боги представили це випробування грою, але Фенрір, підозрюючи каверзу, погодився дозволити себе зв'язати тільки після того, як Тюр, один з асів, поклав свою руку йому в пащу на знак гарантії. Та як ми пам'ятаємо з оповідок, коли кайдани виявилися нерозривними, Фенрір люто відкусив руку Тюра, що й став символом не тільки прориву невідконтрольних сил хаосу, а й зради та ін.

1. Концепт Хаосу в філософії Постмодерну

Міфічний образ Хаосу став джерелом натхнення для багатьох філософських та літературних інтерпретацій, де він виступає і як символ невизначеності, і творчого потенціалу, а також боротьби між руйнуванням та творенням. Джозеф Кемпбелл знаходить в його «в проміжку» (з-поміж, що близьке дельозіанській термінології). «Міфологічно цей стан прирівнюється до буття Всесвіту в проміжку між великими циклами, коли все занурюється в космічну ніч, *черезо вселенської матерії «хаос»*, як висловилися б греки. Говорячи мовою «Книги Буття», «земля була безвидна і порожня, і темрява над безоднею». Ні свідомості об'єкта ні наяву, ні уві сні – лише загублена у темряві постійна свідомість у його чистому, незайманому її вигляді»⁵.

Коли філософи епохи Постмодерну звертаються до концепту хаосу, то з нього в тому вигляді, де він позбутий будь-яких оціночних суджень: негативне / позитивне. Його перші прояви відбивають радикальну відмову від метанаративів, стійких структур та універсальних істин, які домінували у західній думці з епохи Просвітництва. Хаос у контексті Постмодерну не сприймається як щось деструктивне, навпаки, він стає символом множинності, різноманітності та відкритості, де будь-які спроби нав'язати єдину інтерпретацію реальності зазнають краху. Той же таки Жан-Франсуа Ліотар, Жак Дерріда, Мішель Фуко чи Жиль Дельоз, які відмовляються від опису світу в руслі лінійних, детерміністських

⁴ Кн.буття, 3:19: «*Все йде в одне місце: все сталося з праху і все повернеться в прах*».

⁵ Кемпбелл Дж. Тисячолікий герой. Київ, Terra Incognita, 2020. С. 120.

моделей, пропонують натомість хаосну сутність процесів: текучість, децентралізованість, мінливість мережі смислів, подій і відносин.

Так, хаос починає мислитися як творче підґрунтя буття, де межі між порядком та безладдям розмиваються, а сама реальність постає як поле нескінченних інтерпретацій та перформативних актів. В той час, як класична філософія прагла встановлення абсолютного знання та контролю за природою, Постмодерн приймає невизначеність, фрагментарність і суперечливість як невід’ємні характеристики людського досвіду. А відтак, хаос є найліпшим концептом, який дозволяє описати прояви цієї філософії.

Таким чином, хаос стає не лише викликом для традиційних форм раціональності, а й джерелом свободи, що дозволяє долати обмеження нормативних систем та відкривати нові обрії мислення. Ця концепція знаходить своє вираження у мистецтві, літературі та культурі постмодернізму: де наративи часто фрагментовані, час зруйновано, а сенси множинні і взаємовиключні. Завдяки концептуалізації хаосу мислителі підкреслюють неможливість досягнення остаточної істини і визнають цінність стану постійного «становлення».

У філософії Жюльєна Дельоза хаос є одним із ключових понять, яке тісно пов’язане з його загальною онтологією та теорією становлення. Для французького інтелектуала хаос – це геть не безлад чи відсутність структури, як це часто сприймається у сучасному повсякденному розумінні. Натомість хаос виступає як первинна, безформна, але надзвичайно продуктивна реальність, з якої виникає все різноманіття світу. Для Жюльєна Дельоза, *Хаос – є плідним полем можливостей, що утримує «віртуальне» – потенційність форм та подій, до того, як вони втілюються в «актуальному»*. Для людського досвіду хаос, є вже не таким і недоступним. Навпаки, він завжди перебуває у складному взаємозв’язку з порядком, що виникає завдяки процесам організації та диференціації, які запускає людина. Мистецтво, наука та філософія відіграють роль своєрідних «діаграм» чи «мап», які дозволяють нам орієнтуватися в хаосі, створюючи тимчасові та локальні структури / маршрути. Однак ці структури ніколи не є остаточною: вони постійно зазнають впливу потенційних сил хаосу, який продовжує впливати на них, викликаючи нові процеси трансформації.

Одним із найважливіших аспектів хаосу у Ж. Дельоза є його зв’язок з ідеєю становлення. Становлення, на відміну від буття, передбачає постійне рух, зміна та перехід від одного стану до іншого. Хаос тут виступає як джерело становлення, оскільки саме в ньому міститься невичерпна енергія та здатність породжувати нове. Таким чином, хаос – це не лише основа всього сущого, а й умова можливості для творчості, мислення та життя. *Він все чому загрожує, то існуючому порядку та*

відкриває простір для експериментів та відкриттів. Саме через взаємодію з хаосом людина здатна виходити за межі заданих норм і створювати нові способи існування, нові смисли та нові світи.

В роботі «Хаосмос» однодумця Ж.Дельоза – Фелікса Гваттарі⁶, хаос як динамічний, продуктивний і творчий стан, з якого виникають нові форми та смисли. Він є фундаментальною основою буття: *простір нескінченних можливостей, де стикаються різні потоки, інтенсивності та суб'єктивності*. Це нелінійний вимір, у якому співіснують і безлад, і порядок породжуючи безперервні процеси становлення та трансформації. На відміну від традиційного розуміння хаосу як руйнівної сили, Ф. Гваттарі розглядає його як джерело креативності, що дозволяє переосмислити відносини між людиною, природою та технологіями. Концепція ж хаосмосу, що поєднує хаос і космос, ґрунтується на їх взаємопроникненні: хаос стає умовою для створення нових світів, а космос – це завжди часткова організація хаотичних процесів. Таким чином, хаос у філософській концепції Фелікса Гваттарі – це не щось зовнішнє чи вороже, а внутрішній принцип існування, який потребує постійного переосмислення кордонів між матеріальним та нематеріальним, індивідуальним та колективним, реальним та уявним.

2. Пост-не-класика про хаос: порядок без-ладу

В Пост-не-класичній науці, яка є радикальним зрушенням традиційних уявлень про світ як повністю детерміновану та передбачувану систему, Хаос набуває ознак характеристики складної, нелінійної системи, що демонструє високу чутливість будь-яких коливань системи. Це явище відоме як «ефект метелика», коли незначна зміна в одній частині системи може призвести до масштабних наслідків в іншій. Такі системи можуть виглядати випадковими та непередбачуваними, але при цьому підкоряються суворим математичним закономірностям. «Математики уточнюють: хаотична система повинна мати нелінійні характеристики, бути глобально стійкою, але мати хоча б одну нестійку точку рівноваги коливального типу, при цьому розмірність системи повинна бути не менше 1,5 (тобто порядок диференціального рівняння не менше 3-го). Тому, тут теорія хаосу сприймається як математичний апарат, що описує поведінку деяких нелінійних динамічних систем схильних при певних умовах до хаосу»⁷. А також, воно засвідчує новий вимір у розумінні матерії. «За своїм характером наш Всесвіт плюралістичний, комплексний. Структури можуть зникати, але можуть і

⁶ Guattari F. Chaosmos. P.: Galilée, 1992. 176 p.

⁷ Коперльос Р. Розуміння хаосу в філософії та науці. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2022. С. 53.

виникати. Одні процеси при існуючому рівні знань допускають опис за допомогою детермінованих рівнянь, інші вимагають залучення *ймовірнісних міркувань*. За традицією, що існувала, фундаментальні процеси було прийнято вважати детермінованими та зворотніми, а процеси, так чи інакше пов'язані з випадковістю або незворотною, трактувати як винятки із загального правила. Нині ми всюди бачимо, яку важливу роль грають незворотні процеси, флуктуації. Моделі, розглядом яких займалася класична фізика, відповідають, як ми зараз розуміємо, лише граничним ситуаціям. Їх можна створити штучно, помістивши систему в ящик і зачекавши, доки вона не прийде у стан рівноваги. Штучне може бути детермінованим та зворотнім. Природне ж неодмінно містить елементи випадковості та незворотності та приводить нас до нового погляду на роль матерії у Всесвіті. Вона виступає субстанцією, що описується в рамках механістичної картини світу та якій властива спонтанна активність»⁸.

В рамках даної наукової парадигми *хаос* розглядається як *фундаментальна властивість природи*, яка доповнює класичну парадигму порядку та рівноваги. До прикладу, у термодинаміці відкритих систем, яку описує Ілля Пригожин та Ізабелла Стенгерс⁹, хаос стає джерелом самоорганізації та виникнення нових, так званих, дисипативних структур. Ці структури виникають межі між хаосом і порядком, де нестійкість і флуктуації грають ключову роль формуванні нових рівнів організації.

Хаос також займає центральне місце в теорії складності, яка досліджує поведінку систем, що складаються з безлічі елементів, що взаємодіють. У таких системах прості правила можуть породжувати неймовірно складні та різноманітні патерни, що робить їх важко передбачуваними. Однак це не означає, що такі системи повністю виходять за межі наукового розуміння. Навпаки, сучасні методи, такі як фрактальна геометрія, дозволяють знаходити приховані закономірності в хаотичних процесах, виявляючи їхню внутрішню структуру. Таким чином, хаос набуває значення доповнення і необхідної складової процесу еволюції та розвитку. Він символізує діалектику стійкості та мінливості, передбачуваності та непередбачуваності, локального та глобального. Розуміння його як необхідної складової дозволяє осмислити природу реальності, розкриваючи її багатогранність та динамізм, а також створювати основу для нових підходів в моделюванні та прогнозуванні складних явищ (у фізиці, біології, економіці чи соціальних науках).

⁸ Prigogine I., Stengers I. Order Out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature. Published by Bantam Books, 1984. P. 7.

⁹ Там само. 385 p.

Знання його вкоріненості в природу речей, явищ, процесів, а відтак і систем додає чіткішого бачення в прогнозування майбутнього.

Власне тому, вже «Порядок з хаосу» Пригожина-Стенгерс вказує на те, що такий підхід максимально відповідає духу часу. В машинну епоху традиційна наука приділяла основну увагу стійкості, порядку, однорідності та рівновазі. Вона вивчала головним чином замкнуті системи та лінійні співвідношення, в яких малий сигнал на вході викликає мінімальний відгук на виході. Наука ж сьогодення акцентує увагу на аспектах реальності, найбільш характерних для сучасної стадії прискорених соціальних змін: розупорядкованості, нестійкості, різноманітності, нерівноважності, нелінійних співвідношеннях, у яких малий сигнал на вході може викликати значний відгук на виході.

Грегори Бейтсон, який розвиває свою теорію «екологічного розуму» в дусі нової наукової парадигми, звертає увагу на те, що сучасна наука має визнати наявну природу всіх процесів. А відтак це визнання дозволить збагнути і суть прогресу, і роль неупорядкованої хаотичності. «...немає необхідності впадати у занепокоєння і починати бачити кошмарні сновидіння хаосу або штормового моря. Немає сумнівів, що більша частина старої будівлі аналізу, як і раніше, стоятиме після підведення нового фундаменту. І коли концепції, постулати та передумови будуть впорядковані, аналітики зможуть вдатися до нової і ще більш плідної розпливчастої оргії мислення, поки не досягнуть тієї стадії, на якій результати їх мислення вимагатимуть нової суворой концептуалізації. Я думаю, що їм слід радіти цій якості чергування наукового прогресу та не уповільнювати науковий прогрес відмовою прийняти цей дуалізм»¹⁰. Розгортаючи свою теорію Г. Бейтсон приходить до твердження, що хаос проявляється в контексті комунікації, екології та епістемології: наприклад, у людському сприйнятті світу через відмінності та контрасти, які можуть здаватися випадковими, але насправді формують складні системи значень. І спершу людині може видаватися, що вона повністю занурена в неупорядковану структуру, однак поступово «картина світу» дозбирається в пасаж з пазлів та набуває визначення.

В підтвердження вищезазначеного можна згадати біблейський пасаж, який в дослідженні аналізує Грегори Бейтсон. Йдеться про гріхопадіння та вигнання Адама та Єви з раю. До того як це відбулося Адам та Єва мали впорядковану систему свого буття, яка підкорялася правилам здорового глузду, була очевидною та зрозумілою. «...вони освоїли спеціальність "робити справи за планом", а тому самі витіснили з Саду як

¹⁰ Bateson G. Steps to an Ecology of Mind: Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution, and Epistemology N.Y.: Ballantine, 1972. P. 231.

концепцію його сукупної системної природи, так і концепцію своєї власної системної природи»¹¹. І далі стається непередбачуване. За свої діяння їх було вигнано з Раю і «вони серйозно зайнялися своїм цілеспрямованим бізнесом, і дуже скоро верхній шар ґрунту зник. Далі, коли деякі види рослин стали "бур'янами", а деякі тварини стали "паразитами", Адам виявив, що садівництво – це дуже важка робота. Йому доводилося добувати хліб у поті чола свого». Разом з появою тяжкої роботи у стосунках Адама та Єви відбувається системний збій: вони більше не безтурботні та життєрадісні, а ладні один одного вбити за поневір'яння, що випали на їх долю (Адам за звабу яблуком, Єва за жалогідність подальшого існування). «Та як би там не було, Адам продовжував переслідувати свої цілі і врешті-решт винайшов систему вільного підприємництва. Єви протягом тривалого часу не дозволялося в ній брати участь, оскільки вона була жінкою. Однак вона вступила до бридж-клубу і там знайшла віддушину для своєї ненависті». Реконструюючи цю історію Грегорі Бейтсон намагається вказати на саму сутність системної природи і що трапляється, коли вона руйнується через прояви непередбачуваних сил, які властиві тій же таки природі, однак діють геть не на підставах здорового глузду. «Зрештою, людина діяла відповідно до того, що мало для неї здоровий глузд, а тепер виявляє себе серед хаосу. Вона не зовсім розуміє, що викликало цей хаос, і відчуває, що трапилося щось нечесне. Вона, як і раніше, не бачить себе частиною тієї системи, в якій існує хаос, і звинувачує або іншу систему, або себе». (Тут згадаємо окремі висловлювання біблейських персонажів про те, що «бог – мстивий» тощо). Власне, виправдання збою системи людина теж, намагається знайти в межах даних здорового глузду. «Якщо ви подивитеся на реальну ситуацію в нашому світі, де системною природою світу нехтують на користь мети або здорового глузду, то виявите дуже схожу реакцію. Без сумнівів, президент Джонсон повністю усвідомлює, що має у своїх руках хаос, причому не тільки у В'єтнамі, але також і в інших частинах національної та міжнародної екосистеми. І я впевнений, що зі своїх позицій йому здається, що він мав на меті лише благі наміри (згідно зі здоровим глуздом), а причиною хаосу має бути або шкода, яку наносять інші, або його власні гріхи, або якась комбінація того й іншого». Так, саме в такій системі координат діє / мислить людина, що не здатна сприймати наявність хаосу як деякої самостійної фігури в природі буття. «У цих ситуаціях жахливо те, що вони з необхідністю звужують часові рамки будь-кого планування. Екстрена ситуація в наявності або знаходиться за рогом, отже, довготривала мудрість повинна бути

¹¹ Bateson G. Steps to an Ecology of Mind: Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution, and Epistemology N.Y.: Ballantine, 1972. P. 231.

принесена в жертву доцільності, навіть незважаючи на невиразні підозри, що їх доцільність ніколи не дасть довготривалого рішення»¹².

Ми можемо продовжувати крок за кроком аналізувати «Екологію розуму» Грегорі Бейтсона та знайти ще безліч цікавих прикладів, що ілюструють збої в системі людської природи, що повсякчас витискає її за межі усталеного порядку в невідомість (екстремальні ситуації). Це і історія Геббельса, який вважав, що здатний піддати абсолютному контролю громадську думку Німеччини за допомогою широкої мережі комунікацій; і системних патологій в сім'ї кібернетичного типу; і навіть обґрунтування того, що Просперо був неправий, коли говорив: «Ми зроблені з того ж матеріалу, що й сні» тощо. Та всі вони будуть підводити до того, що не існує жодної гарантії, жодного закону чи технології, яка забезпечить систему від нерівноважних сил хаосу. І чим швидше це визнає людина, чим швидше до цього прийде наукова система чи система суспільної організації, тиш швидше вони будуть працювати на віднайдення ефективних методів / принципів за якими можна розвиватися в цих умовах.

ВИСНОВКИ

Філософія Постмодерну, як власне і наука Пост-не-класичної епохи чітко вказують на те, що та сила, якій приписують руйнівний характер, виявляється не такою вже й руйнівною та деструктивною. Хаос є невіддільною складовою, фундаментом самої природи, а тому визнання його наявності, а відтак і життя «в очікування Годо», а відтак нерівноваженості / нестійкості систем – це неунікна характеристика сучасності.

Таким чином, у філософії Постмодерну, ми бачимо хаос таким, що символом руйнування метанаративів, лінійних історій та універсальних істин, що підкреслює множинність інтерпретацій та контекстів. Відповідно, у науці Пост-не-класики він втрачає статус маргінального явища, а постає як невід'ємна характеристика складних динамічних систем, де навіть невеликі флуктуації / коливання чи точки біфуркації можуть призвести до радикальних змін. І ці зміни є неунікними.

Обидва ці підходи визнають, що хаос – це не просто безлад, а продуктивне середовище для емерджентних процесів, що породжують нові структури та смисли. При цьому, саме ця хаотична природа систем підкреслює на важливості контексту, взаємозв'язків та діалогічності, чи то у сфері знання, чи культури, що дозволяє подолати редукціонізм класичних парадигм та розкрити багатство нелінійної реальності.

¹² Bateson G. Steps to an Ecology of Mind: Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution, and Epistemology N.Y.: Ballantine, 1972. 535 p.

АНОТАЦІЯ

Явище Хаосу є багатограним та протягом історії розвитку (філософської / наукової) думки інтерпретується різними школами та напрямками. Переважно в його смислове навантаження вкладали символізм неупорядкованості, першооснови всього сущого або джерела творчої енергії. В античній філософії хаос переважно зводився до початкового стану світу, що існував до виникнення космосу, впорядкованого Всесвіту. Найбільш повноформатно Хаос увиразнюється в міфології. А от у Гесіода, Хаос і виступає первинним безоднею, порожнечою, з якої поступово народжуються боги, земля, небо та інші елементи буття, все ж простежується діалектика: хаос не просто відсутність порядку, а певний потенціал, матриця для формування гармонії.

Стоїки вбачали в хаосі деструктивну силу, яка може зруйнувати встановлений порядок, але водночас є основою нового циклу світобудови. А неоплатоніки, навпаки, підкреслювали його зв'язок з Єдиним, вищим принципом буття, де він постає не так безладом, як недиференційованою повнотою, з якої все набуває форми. Філософія ХХ століття, як і наука додають нового звучання в розумінні хаосу. Теорія хаосу в математиці та фізиці показала, що за видимою випадковістю можуть ховатися складні закономірності, а хаотичні системи мають власну логіку і навіть красу. Філософи екзистенціалізму, такі як Жан-Поль Сартр чи Альбер Камю, зверталися до хаосу як метафори існування в світі, що позбавлений абсолютних смислів. Тут хаос стає викликом свободі людини, що вимагає від неї самостійного вибору та відповідальності за створення власного порядку.

Звісно, охопити всі рівні цього багатогранного поняття не можливо, оскільки воно охоплює та одночасно підтягує широкий спектр ідей: від метафізичних уявлень про походження світу до аналізу людського життя та наукового дослідження природи. Однак, його можна концептуалізувати (власне це і відбувається в філософії Постмодерну, де будь-який концепт виступає «збором» / *agencement*, сукупністю; оскільки збір завжди є поєднанням різних потоків, становлень, популяцій, множин, територій, сил, подій). Тож мета нашої розвідки полягає в тому аби увиразнити, що в таких теоріях як філософія Постмодерну чи наука Пост-не-класики Хаос перестає бути лише символом руйнування; він стає джерелом творчості, руху та змін, нагадуючи нам про крихкість порядку та нескінченні можливості його переосмислення.

Література

1. Гесіод і його твори. Теогонія (Походження богів). Зібрання творів Івана Франка: У 50 т. Київ, 1977. Т. 8. С. 314–342.
2. Делез Ж. Ніцше і філософія. Львів :Астролябія, 2010. 348 с.

3. Кемпбелл Дж. Тисячолікий герой. Київ, Terra Incognita, 2020. 430 с.
4. Коперльос Р. Розуміння хаосу в філософії та науці. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2022. С. 51–53.
5. Овідій. Метаморфози. Київ, Априорі, 2023. 520 с.
6. Bateson G. Steps to an Ecology of Mind: Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution, and Epistemology N.Y.: Ballantine, 1972. 535 p.
7. Guattari F. Chaosmos. P.: Galilée, 1992. 176 p.
8. Lyotard J.-F. Le Différend. P.: Minuit, 1986. 288 p.
9. Prigogine I., Stengers I. Order Out of Chaos: Man's New Dialogue with Nature. Published by Bantam Books, 1984. 385 p.
10. Philosophies de notre temps. P.: Gallimard, 2000. 359 p.

Information about the author:

Honcharenko Kateryna Serhiyivna

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,

Head of the Department of Philosophy

Educational and Scientific Institute of Philosophy and Social Policy of

Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University

8/16, Olexandra Konys'koho str., Kyiv, 01054, Ukraine